

Knjiga je primjenjiva za sve one koji se bave tematikom bogoštovlja i štovanja kao i za one koji tek zakoračuju u to područje. Posebno je vrijedna kao podloga za razmatranje povijesnih ranokršćanskih praksi pobožnosti, u komparaciji sa suvremenim trendovima. S obzirom da knjiga progovara o tematici o kojoj na hrvatskom jeziku nismo imali izvora, izdavanje knjige ovakva sadržaja značajan je doprinos istraživanju ranokršćanskog štovanja i vjerske prakse. Nadam se da će ova knjiga biti rado čitana i od strane profesora, studenata i samih vjernika te ju svesrdno preporučujem.

Danijel Časni

Thomas Grier Long

Svjedočanstvo propovijedanja

Zagreb: Sveučilišni centar za protestantsku teologiju „Matija Vlačić Ilirik“ i Biblijski institut, 2023., 342 str.

Ova knjiga zanimljiva naslova koja od samoga početka poziva na promišljanje, u izvorniku na engleskom jeziku ima naslov *The Witness of Preaching*. Ovo je prijevod trećeg izdanja knjige, u izvorniku izdane od Westminster John Knox Pressa, u Louisvilleu, Kentucky (SAD), 2016. godine. Knjiga je prevedena na brojne jezike te se često nalazi na popisima obvezne literature na mnogim teološkim učilištima širom svijeta. Godine 2010. časopis *Preaching* proglasio je drugo izdanje ove knjige jednim od 25 najutjecajnijih knjiga koje su izdane u posljednjih 25 godina, a bave se tematikom propovijedanja.¹

Autor je knjige Thomas Grier Long. Profesor je emeritus iz područja homiletike na Candler School of Theology na Emory Sveučilištu u Atlanti, Georgia. Magistrirao je na Erskine Theological Seminary 1971. godine, a doktorirao je 1980. godine na Princeton Theological Seminary. Uz propovjedništvo je vezan njegov cjelokupni profesionalni rad. Prvotno je započeo raditi kao propovjednik u reformiranoj prezbiterijanskoj crkvi te je kasnije kao profesor homiletike održao brojne seminare na učilištima Erskine, Columbia, Princeton i Candler. O popularnosti Thomasa Longa kao propovjednika govori podatak da ga je 1996. godine sveučilište Baylor proglasilo jednim od dvanaest najznačajnijih propovjednika s engleskoga govornog područja² te mu uručilo nagradu Baylor Great Preachers.

1 Michael Dudit, *The 25 Most Influential Preaching Books of the Past 25 Years*, dostupno na <https://web.archive.org/web/20100823080337/http://www.preaching.com/resources/articles/11625882/page-2>.

2 *Effective Preacher Thomas Long to Visit March 24-25*, dostupno na <https://news.web.baylor.edu/news/story/1997/effective-preacher-thomas-long-visit-march-24-25>.

Autor je mnogih knjiga, poput *What Shall We Say?* (2011.), *Accompanying Them With Singing: The Christian Funeral* (2009.), *Preaching from Memory to Hope* (2009.), *The Witness of Preaching, Second Edition* (2005.), *Testimony: Talking Ourselves into Being Christian* (2004.), *Beyond the Worship Wars: Building Vital and Faithful Worship* (2001.), *Hebrews (Interpretation)* (1997.) i *Preaching and the Literary Forms of the Bible* (1989.).

Već sam naslov knjige *Svjedočanstvo propovijedanja* upućuje da će homiletika ili znanost o propovijedanju biti u središtu autorova zanimanja. Veliku zapovijed koju je Isus dao svojim učenicima da se Radosna vijest o njegovoj smrti i uskrsnuću treba propovijedati svakome stvorenju na cijelom svijetu, dao je sa svrhom kako bi svaki čovjek mogao čuti, uzvjerovati i slijediti Krista kao svoga Spasitelja. Taj zadatak propovijedanja evanđelja crkvu prati kroz cijelu povijest od samoga početka njezina nastajanja. Propovijedanje nije skup formula, već duboki teološki događaj. Naslov knjige autor je odabrao kako bi naglasio da je postupak pripreme i izvedbe propovijedi, od svoga početka do kraja, svjedočenje evanđelja.

Već od prvog izdanja knjige 1990. godine bilo je jasno da se ne radi samo o klasičnom udžbeniku iz područja homiletike, koji poput vodiča donosi potrebne smjernice i sadržaj koji propovjednik treba zadovoljiti kako bi njegova propovijed bila uspješna. Autor je želio napraviti jedan bazični udžbenik o kršćanskom propovijedanju za studente početnike, i iskusnije propovjednike, što je bila praksa još od petog stoljeća i pojave Augustinova homiletičkog djela *O kršćanskom nauku*. Prema riječima autora, jedan je od ciljeva knjige poslužiti se stoljetnom mudrošću i predstaviti što je više moguće korisnih podataka o stvaranju, sastavljanju propovijedi i propovijedanju.

Iako je knjiga u osnovi zamišljena kao udžbenik za studente i propovjednike, novost je bila u autorovu pristupu da teološka slika svjedočenja za evanđelje prožme svaki korak u stvaranju propovijedi. Od stvaranja propovijedi s biblijskom egzegezom teksta, pa do samog načina izlaganja propovijedi. U tom procesu propovijedanja, Long opisuje propovjednika kao pripadnika kršćanske zajednice izabranoga da kao svjedok svjedoči Božju istinu objavljenu u Svetom pismu. Autor naglašava da propovijed kao navještaj Riječi predstavlja središnji događaj bogoštovlja dok navještaj evanđelja predstavlja središnje djelovanje Božjeg naroda.

Tijekom povijesti crkve, mnogi metodološki priručnici iz područja homiletike više su sličili kuharicama koje su omogućavale da se „skuha“ vlastita metoda. No, autor je primijenio drukčiji pristup te je u središte zbivanja stavio čitatelja, a ne metode. Za njega homiletika nije samo dio primjene teologije, već praktičnu teologiju počinje doživljavati kao generičku teološku disciplinu u kojoj se proživljeno iskustvo doživljava kao izvor teološke spoznaje. U trećem doradenom izdanju autor je revidirao sadržaj imajući u vidu promjene koje su nastupile u kontekstu suvremenog društva i kulture u odnosu na prethodna izdanja. U takvome okruženju, crkva je naišla na razne izazove, od smanjenja posjećenosti bogoštovlja do

upotrebe novih oblika digitalne komunikacije u bogoštovlju. Autor je u novome izdanju obogatio sadržaj novim primjerima upotrebe multimedijalnih alata važnih za suvremeni trenutak. Dodano je i potpuno novo poglavlje o plagiranju u propovijedanju te primjeri propovijedi. Long u knjizi *Svjedočanstvo propovijedanja* potiče čitatelja na promišljanje o tome da je propovijedanje puno više od izgovaranja neke poruke u trajanju od nekoliko minuta. Za njega propovijedati jednostavno znači svjedočiti za istinu. Takav stav uključuje cjelokupan život i primjenu teologije koja je usađena u praksu.

Knjiga sadrži jedanaest poglavlja od kojih se svako bavi jednim određenim aspektom propovijedanja. U prvom poglavlju autor opisuje *što znači propovijedati*. Ovdje se naglasak stavlja na osobu „propovjednika“. Njega Long opisuje kao glasnika, pastora i pripovjedača/pjesnika. Za autora propovijedati znači združiti naše ljudske riječi s riječju koju Bog u Kristu po sili Duha Svetoga već govori crkvi i svijetu, a govoriti u Kristovo ime znači polagati pravo na Kristovo obećanje: „Tko vas sluša, mene sluša“ (Lk 10,16). Stoga vjerno propovijedanje zahtijeva od propovjednika da budu osjetljivi za ljudske potrebe, autentični vjernici, da osluškuju glas Svetoga pisma, da pokazuju znakove rastuće osobne vjere i odvažno naviještaju istinu. Long, citirajući Moltmana, opisuje četiri sastojka procesa propovijedanja. To su: zajednica, propovjednik, propovijed i Kristova prisutnost te se ti sastojci međusobno povezuju. Pri tome je važno da kršćansko propovijedanje svjedoči o Kristu kako u crkvi, tako i svijetu po crkvi.

Drugo poglavlje pod naslovom *Biblijsko svjedočanstvo u propovijedanju* govori da svjedočiti evanđelje podrazumijeva ozbiljno i odgovorno biblijsko propovijedanje. Takvo propovijedanje mora biti utemeljeno na Svetom pismu dopuštajući da ono ima glavnu riječ u oblikovanju sadržaja i svrhe propovijedi. U njemu se propovjednik u molitvi i promišljanju okreće Bibliji i u ime naroda sluša što mu Bog poručuje te u Kristovo ime izgovara poruku zajednici. Biblijsko propovijedanje normativan je oblik kršćanskog propovijedanja u smislu prakse i standarda. Pri propovijedanju propovjednik se služi prethodno stečenim iskustvom života u vjerskoj zajednici, teološkoj tradiciji i spoznajama iz Svetoga pisma.

Treće poglavlje razmatra važnost *biblijske egzegeze za propovijedanje*. Ovdje autor donosi najvažniji pregled kratke egzegetske metode za propovijedanje, bez koje je teško zamisliti kvalitetnu propovijed. Egzegeza je sustavan plan slušanja i razumijevanja biblijskog teksta. Takav plan podrazumijeva korištenje pomagala poput konkordanci, rječnika, metoda, povijesne i književne analize s naglaskom na slušanje, a ne toliko na istraživanje. Longova egzegetska metoda fokusira se na biblijski tekst, upoznavanje s njegovim sadržajem, pažljivim osluškivanjem i istraživanjem što tekst govori s povijesnoga, književnog i teološkog stajališta te upoznavanjem sa svrhom i uputom za slušatelje.

Četvrto poglavlje bavi se *fokusom i funkcijom propovijedi*. Autor započinje poglavlje promišljanjem o glagolu svjedočiti, koji može imati dvojako značenje:

vidjeti i reći, odnosno opaziti i dati iskaz. Svjedočiti podrazumijeva govoriti o onome što je netko vidio, čuo i doživio te na osnovu toga ispovijedati svoju vjeru. Pri svjedočenju i stvaranju propovijedi važno je odrediti što je njezin fokus i funkcija jer su to početne točke u sastavljanju propovijedi. Ono o čemu će propovijed progovoriti naziva se fokusom, a usmjerenje propovijedi njezina je funkcija. Kao što autor izjavljuje: „*Iskaz fokusa* kratak je opis središnje, kontrolne teme koja objedinjuje cijelu propovijed,“ a „*Iskaz funkcije* opis je svega onoga što se propovjednik nada da će propovijed kreirati ili uzrokovati da se dogodi slušateljima.“ Pritom, iskazi fokusa i funkcije trebaju izrastati izravno iz egzegeze biblijskoga teksta, biti uzajamno povezani te jasni, ujedinjeni i relativno jednostavni.

Peto poglavlje autor naziva *osnovni oblik propovijedi*. U njemu Long progovara o obliku ili strukturi propovijedi koja nije lako uočljiva, ali je važna za smisao i učinak propovijedi. Jasno je da postoje različiti stilovi i da propovijedi mogu poprimiti brojne legitimne oblike što se u stvarnosti redovito i događa. Autor spominje nekoliko verzija oblika propovijedi. *Craddockov induktivni* tijek oblik je propovijedi u kojem se ona oblikuje prema procesu kreativne potrage do novih spoznaja slične biblijskoj egzegezi. Slušatelji sudjeluju u propovjednikovu doživljaju prosvjetljenja te zajedno s njime prolaze isti put. *Lowryjeva propovijed zapleta* oblik je propovijedi koji se bazira na rješavanju problema. Propovijedi trebaju počinjati toliko živopisnim opisom toga problema, dileme ili škripca da slušatelji osjete „dvosmislenost“ i požele njezino razrješenje. *Wilsonove Četiri stranice* primjer je matrice u kojoj se propovijed treba podijeliti na četiri osnovna poteza, s jednakim vremenskim trajanjem. U takvoj propovijedi govorit će se o nevolji u biblijskom tekstu, o nevolji u suvremenom svijetu, o milosti u biblijskom tekstu te o milosti u suvremenom svijetu. Bez obzira koji oblik propovijedi preferirali, autor smatra da je evanđelje previše bogato, kompleksno i raznovrsno da bi ga se moglo navijestiti putem samo jednog oblika propovijedi.

U šestom poglavlju govori se o *doradi oblika*. Proces dorade i proširivanja osnovnog oblika propovijedi počinje preispitivanjem svakog poteza koji je dijelom sadržaja propovijedi te se procjenjuje kakav će imati utjecaj na slušatelja. Svaki potez unutar oblika ima posebnu zadaću, a propovjednik se, imajući u vidu auditorij kojemu propovijeda, odlučuje kakvo će gradivo koristiti: priče, definicije, pjesme, prozu, slike ili možda jezik tišine. Autor donosi dvanaest učestalih oblika propovijedi pojedinačno ih komentirajući dok se propovjednici potiču da koriste bogatu raznovrsnost propovjednih oblika.

Sedmo poglavlje naziva se *Počeci, konektori i završetci*. Uvriježeno je mišljenje da propovijed mora dobro početi, kako bi u startu privukla pozornost. Od uvoda se očekuje da zaintrigira slušatelja. Autor ističe četiri zadaće koje ima uvod u propovijed. Uvod kao početak propovijedi treba izravno ili neizravno ponuditi obećanje za koje će slušatelji htjeti vidjeti ispunjenje, na istoj komunikacijskoj razini koja će anticipirati čitavu propovijed. Osim početaka propovijedi važni su i mali,

prijelazni dijelovi propovijedi koji obilježavaju točke prijelaza s jednog odjeljka na drugi. Long ih naziva konektorima, a oni su neophodni za jasnoću, životnost i tijek propovijedi. U ovom poglavlju govori se o zaključku propovijedi. Često pitanje koje si postavljaju propovjednici jest kada i kako zaključiti propovijed. Autor citira Luthera i daje savjet: „Propovijed zaključite onda kada vidite da su vam slušatelji najpažljiviji.“ Važno je zamijetiti da djelovanje dobre propovijedi ne završava propovjednikovim zaključnim riječima na kraju propovijedi ili s riječi „amen“! Uspješna propovijed jest ona koja nastavlja djelovati u mislima slušatelja s djelatnom afirmacijom u životu vjernika u tjednima koji slijede.

U osmom poglavlju autor progovara o važnosti *slike i iskustva u propovijedi*. Kada je Isus propovijedao narodu, često je koristio priče i prispodobe kako bi biblijske istine približio slušateljima. Priče, slike, metafore i usporedbe u propovijedi nisu stilski ukrasi, već aktivni i sastavni dijelovi propovjednikove komunikacije. Autor progovara o nastojanju suvremenih homiletičara da shvate kako pojedini dijelovi propovijedi, uključujući i različite tipove ilustrativne građe, doprinose provedbi integriranoga komunikacijskog čina koji zajedno okuplja suvremeno iskustvo, priču, metaforu i sliku. Autor ističe da većina ilustracija u propovijedi funkcionira kao jedna od triju govornih figura: poredba, sinegdoha ili metafora, koje odgovaraju trima osnovnim vrstama ilustracija: analogiji (poredba), primjeru (sinegdoha) i metafori. Izvor za pronalazak ilustracija može biti četverostruk. Long naglašava da to može biti život samog propovjednika, propovjednikova mašta, svijet i njegovo okruženje ili različiti mediji.

U devetom poglavlju autor govori o *propovijedi i plagijatu*. Slučaj da netko kopira dio ili čak cijelu propovijed bez da istakne izvor događa se i u propovjedničkoj praksi. Zahvaljujući pretraživačima i preglednicima na internetu, moguće je pronaći preuzeti sadržaj koji je bio višestruko kopiran i pohranjen u propovijedima različitih autora. Takav obrazac propovjedničkog ponašanja dovodi u pitanje etiku propovijedanja, krađu tuđega intelektualnog vlasništva i na kraju neminovno dovodi do previranja u zajednici. Long ističe da „navođenje izvora nije samo pitanje etičke ispravnosti, nego predstavlja i dio svjedočenja za evanđelje. Nijedna propovijed nije samostalna, već zauzima svoje mjesto u ‘oblaku svjedoka.’“ Autor zaključuje da propovijedi koje su plagirane povremeno mogu zablistati, ali će u konačnici biti razotkrivene kao obični lažni dragulji.

Deseto poglavlje govori o putu koji propovijed treba prijeći *od radnog stola do propovjedaonice*. Čest je slučaj da se propovijedi zapisuju prije negoli će biti ispropovijedane. Neke, poput propovijedi znamenitih govornika, znaju biti zapisane nakon što su bile izgovorne. No, u pravilu su propovijedi u verbalnom obliku. Govor i pismo dva su različita kanala komunikacije. Govor najčešće uključuje komunikaciju prema skupini dok pisanje odnosno čitanje uključuje pojedinca. Osobno me je zaintrigirao stav autora gdje kaže da propovijed nije samo djelo propovjednika, već je to djelo crkve. Jer propovijed se događa tek onda kada pro-

povjednici otvore usta, a slušatelji uši. Autor napominje da se pred propovjednika postavlja izazov da na propovjedaonicu sa sobom ponese cjeloviti tekst propovijedi, bilješke ili ništa. Sve tri opcije prihvatljive su i mogu biti jednako učinkovite te preporuča vježbanje propovijedi naglas kako bi propovjednik ušao u ulogu slušatelja. Samim time on postaje svjestan njezina ritma, gibanja i prirođenog osjećaja za pravi trenutak.

Jedanaesto poglavlje donosi *razgovor na hodočasničkom putu*. U tome poglavlju autor progovara o planiranju propovijedi, specifičnim značajkama propovijedanja i digitalne tehnologije, korištenju interneta u potrazi za videoisječcima ili ilustracijama koje će propovjednik koristiti u propovijedi. Long sa čitateljima dijeli neke savjete iz prakse. On sugerira da su slike na ekranu upečatljive, ali ne kao izgovorena riječ te je slike najbolje koristiti kao potporu izgovorenoj riječi. Potrebno je da se osjeti odnos između propovjednika i slušatelja, a ne između propovjednika i ekrana te je zlatno dizajnersko pravilo da je manje često puta više. Zatim progovara o nekim praktičnim pitanjima poput vremenskog trajanja propovijedi, pozicioniranju propovjednika u crkvenom prostoru, neimanja inspiracije propovjednika kod spremanja propovijedi i dr.

Pri kraju knjige su četiri *dodatka*, odnosno tekst primjera četiriju propovijedi koje su propovijedali dva muškarca i dvije žene. Propovijedi su napisali i izvorno propovijedali Barbara Brown Taylor, Cleophus J. LaRue, Ginger Gaines-Cirelli i Edmund Steimle. Dodatak A i B donose cjelokupne propovijedi bez komentara, dok dodaci C i D sadrže komentar Longa koji raspisuje tijekom propovijedi, odnosno uvod, poteze između pojedinih dijelova, konektore, specijalne efekte i zaključak. Na samome kraju, radi lakšega snalaženja, knjiga sadrži kazalo biblijskih mjesta, imena i predmeta.

Mogu zaključiti da je cjelokupna knjiga pisana kao vrlo dobar priručnik za sve one koji se bave područjem homiletike. U njoj je jezik jednostavan i razumljiv, s korisnim i primjenjivim primjerima u propovjedničkoj praksi. Pohvalno je da ona ne nameće određeni oblik ili model propovijedanja, već potiče čitatelja na stvaranje vlastita stila, koristeći autorove savjete i elemente koji se mogu implementirati u vlastite propovijedi. Ova je knjiga dobar vodič propovjednicima da smionu zagrabe u riznicu mudrosti koju je autor ostavio čitateljima, i nešto od toga primijene u svojoj propovjedničkoj praksi. Nadam se da će ova knjiga na hrvatskom jeziku doprinijeti boljitku i kvaliteti propovijedanja u kršćanskim crkvama na hrvatskom prostoru.

Danijel Časni